

Những vấn đề đặt ra đối với đào tạo báo chí - truyền thông trong bối cảnh trí tuệ nhân tạo hiện nay

GS, TS. TẠ NGỌC TÂN

Hội đồng Lý luận Trung ương; Email: tangoctan54@gmail.com

Nhận ngày 26 tháng 11 năm 2025; chấp nhận đăng tháng 01 năm 2026.

Tóm tắt: Sự phát triển của Trí tuệ nhân tạo (AI) đang tác động mạnh mẽ, toàn diện vào xã hội hiện đại, tạo nên những biến đổi to lớn có tính thời đại trong mọi lĩnh vực đời sống, trong đó, đặc biệt là tác động biến đổi những vấn đề cốt lõi của lĩnh vực báo chí - truyền thông. Trong bối cảnh ấy, đâu là những vấn đề đặt ra đối với công tác đào tạo báo chí - truyền thông và làm thế nào để giải quyết các vấn đề đó, giúp cho các nhà báo, nhà truyền thông thích ứng có hiệu quả với môi trường AI hiện nay?. Bài viết nhằm lý giải và trả lời cho những câu hỏi đó.

Từ khóa: trí tuệ nhân tạo (AI); đào tạo báo chí - truyền thông; môi trường AI.

Abstract: The development of artificial intelligence (AI) is exerting a strong and comprehensive impact on contemporary society, bringing about profound, era-defining transformations across all spheres of life - most notably in journalism and communication, where core foundations of the field are being reshaped. In this context, what challenges are posed to journalism and communication education, and how can these challenges be addressed to enable journalists and media professionals to adapt effectively to today's AI-driven environment? This paper seeks to analyze and respond to these questions.

Keywords: artificial intelligence (AI); journalism and communication education; AI environment.

1. Đặt vấn đề

Trong điều kiện cuộc Cách mạng công nghiệp 4.0 và quá trình chuyển đổi số diễn ra mạnh mẽ, trí tuệ nhân tạo (Artificial Intelligence - AI) đang tạo ra những biến đổi sâu sắc đối với mọi lĩnh vực của đời sống xã hội, từ lĩnh vực sản xuất ra của cải vật chất, quốc phòng, an ninh đến lối sống, văn hóa, dịch vụ và quan hệ giao tiếp xã hội. Báo chí - truyền thông là một trong số ngành chịu tác động sớm nhất, trực tiếp, nhanh chóng và toàn diện nhất từ AI. Trong bối cảnh ấy, công tác đào tạo báo chí đang đứng trước yêu cầu cấp thiết phải đổi mới tư duy, mô hình và phương pháp. Trong bài viết này, chúng tôi sẽ lý giải để trả lời hai câu hỏi đặt ra: AI đang tác động như thế nào đến đào tạo báo chí? Việt Nam chúng ta cần làm gì để đào tạo người làm báo đáp ứng yêu cầu trong điều kiện AI phát triển hiện nay?

2. Những tác động của AI đối với báo chí và đào tạo cán bộ báo chí - truyền thông

Nhìn một cách khái quát, AI đang mang lại cho người làm báo những lợi ích to lớn như: Hỗ trợ thu thập và xử lý thông tin nhanh chóng; giúp xử lý một số khâu công việc trong sáng tạo tác phẩm, sản phẩm báo chí; giúp cho việc cá nhân hóa nội dung cho người đọc; hỗ trợ kiểm chứng và chống tin giả; tối ưu hóa và tăng năng suất lao động trong các tòa soạn và hỗ trợ chính quá trình tự học, tự đào tạo của mỗi nhà báo, v.v..

Nói chung, lợi ích mà AI mang lại cho báo chí và người làm báo là chưa từng có, mở ra khả năng to lớn cho quá trình sáng tạo và nâng cao hiệu quả tác động cho báo chí, truyền thông. Nhưng AI cũng có thể mang lại cho người làm báo những rủi ro, tiêu cực nếu không được cảnh báo và trang bị những tri thức, kỹ năng, phẩm chất cần thiết để vượt qua hay khắc phục. Đó là thách thức về khả năng lệ thuộc vào công nghệ và suy giảm tư duy phản biện (brain rot), để những thông tin ảo, không có thật; lỗi

về đạo văn hoặc vi phạm bản quyền tác giả; thách thức pháp lý và đạo đức nghề nghiệp, làm mất bản sắc cá nhân nhà báo, bản sắc cơ quan báo chí - truyền thông, v.v..

2.1. Không chỉ tác động đến những kỹ năng nghề nghiệp hay quá trình sáng tạo tác phẩm, sản xuất sản phẩm báo chí, truyền thông, hơn thế nữa, AI còn tác động làm thay đổi đến tận cốt lõi nghề nghiệp của người làm báo, làm truyền thông

Thứ nhất, công nghệ số và nhất là AI là tác nhân quyết định thúc đẩy truyền thông đại chúng trở thành truyền thông thuật toán, làm cho báo chí truyền thông vốn hoạt động theo mô hình “một nguồn - nhiều đích”, đang chuyển rất nhanh sang mô hình “nhiều nguồn - nhiều đích”, thông qua thuật toán để điều tiết, phân phối nội dung thông tin. Công chúng xã hội hiện đại đang tiếp nhận thông tin từ hệ thống báo chí - truyền thông truyền thống, từ mạng xã hội và nền tảng số. Thậm chí với công nghệ số và AI, nhiều nội dung báo chí không còn do nhà báo, nhà truyền thông tạo ra, mà do thuật toán chọn lọc và đẩy lên mạng và cung cấp theo yêu cầu của công chúng.

Điều này đang làm thay đổi vai trò của nhà báo, không chỉ là người đưa tin, sáng tạo tác phẩm hay tường thuật sự kiện, mà còn là người hướng dẫn thông tin, xây dựng giá trị và xác minh, phản biện, dẫn dắt nhận thức của công chúng.

Thứ hai, sự ra đời và phát triển của AI mở ra khả năng hiện thực của sự hình thành trợ lý ảo cho người làm báo, nhà truyền thông, thực hiện những công việc như: Tổng hợp và phân tích lượng dữ liệu khổng lồ; thu thập thông tin nhanh chóng từ nguồn rộng lớn trên môi trường mạng; phân tích, đánh giá, dự báo xu hướng, nhu cầu thông tin của công chúng, gợi ý chủ đề thông tin; xây dựng bản thảo, hỗ trợ thể hiện nội dung thông tin theo các biểu đạt đa phương tiện; thực hiện nhiều thao tác nghiệp vụ theo yêu cầu cụ thể của nhà truyền thông.

Điều này đặt ra yêu cầu to lớn, khách quan và tất yếu là người làm báo, nhà truyền thông, hơn ai hết, phải là người có hiểu biết đầy đủ và khả năng sử dụng thông thạo công cụ AI trong giải quyết các

công việc chuyên môn nghề nghiệp của mình. Logic tiếp theo là đào tạo, trang bị về AI cho người làm báo, nhà truyền thông, cả nhà báo đang hành nghề lẫn sinh viên báo chí, truyền thông là yêu cầu tất yếu, cấp bách, không thể đảo ngược. Nhưng yêu cầu đặt ra, không phải và không thể đào tạo người làm báo chí - truyền thông để cạnh tranh với AI, hay người làm thay thiên chức sáng tạo nghề nghiệp, mà phải đào tạo họ trở thành người kiểm soát, điều chỉnh AI, sử dụng AI như một công cụ, một trợ lý ảo, phục vụ cho quá trình hoạt động nghiệp vụ.

2.2. Đồng thời với những tác động to lớn đối với báo chí và nghề nghiệp của người làm báo, làm truyền thông, AI cũng mang lại những lợi ích to lớn và cả những rủi ro không nhỏ cho lĩnh vực đào tạo báo chí - truyền thông

Thứ nhất, AI đóng vai trò tích cực, mang lại những lợi ích to lớn, quan trọng đối với đào tạo báo chí - truyền thông như:

Hỗ trợ nhà quản lý cơ sở đào tạo báo chí - truyền thông phân tích thông tin, đánh giá nhu cầu, xây dựng chiến lược phát triển đào tạo, xây dựng và tổ chức, điều hành kế hoạch đào tạo; v.v..

Mở ra những hình thức giảng dạy mà trước khi có AI không thể thực hiện như: Mô hình hóa quy trình sáng tạo tác phẩm và sản xuất sản phẩm báo chí - truyền thông; tạo các tình huống tác nghiệp giả định; xây dựng “phòng tin ảo” phục vụ thực tập nghề nghiệp cho người học; sử dụng AI phân tích, đánh giá, nhận xét tác phẩm, sản phẩm báo chí - truyền thông, v.v..

Hỗ trợ giảng viên trong nhiều công việc: Tìm kiếm thông tin, tri thức, các ví dụ về tác phẩm hay tình huống nghề nghiệp đặc trưng; dùng AI để giúp cho việc thiết kế giáo án, cập nhật thông tin tư liệu, những vấn đề thực tiễn, nâng cao chất lượng các bài giảng; v.v..

Trở thành “trợ giảng ảo” hỗ trợ phát triển kỹ năng nghề nghiệp cho sinh viên, giúp họ: Thực hành sáng tạo tác phẩm, sửa lỗi logic, lập luận, lỗi kỹ thuật; tập luyện các kỹ năng nghề nghiệp như phỏng vấn thông qua nhân vật mô phỏng; khai thác, thu thập dữ liệu, tài liệu; hỗ trợ người học sản xuất các

sản phẩm báo chí truyền thông cụ thể; v.v..

AI là bước chuyển từ giáo dục “đại trà” sang giáo dục “cá thể hóa”, giúp nâng cao hiệu quả đào tạo người làm báo, làm truyền thông thông qua các biện pháp như: Phân tích đánh giá năng lực, phát hiện thế mạnh, hạn chế của từng sinh viên nhằm thiết kế bài giảng, đưa ra bài tập phù hợp; theo dõi liên tục khách quan những tiến bộ của người học; hỗ trợ sinh viên học tập, trau dồi kỹ năng nghề nghiệp suốt đời...

AI đóng vai trò tích cực, mang lại những lợi ích to lớn, nhiều mặt đối với đào tạo báo chí - truyền thông, tuy nhiên, vấn đề tối quan trọng, mang tính nguyên tắc là AI chỉ là công cụ, trợ lý ảo hỗ trợ, còn sự sáng tạo, tính nhân văn và bản lĩnh của nhà báo, nhà truyền thông vẫn là và phải là yếu tố quyết định.

Thứ hai, cùng với những lợi ích to lớn, AI cũng mang đến những thách thức và nguy cơ đối với đào tạo báo chí - truyền thông:

Nguy cơ lệ thuộc AI, suy giảm khả năng tư duy, khả năng phản biện: Nếu sinh viên quá phụ thuộc vào AI, họ sẽ suy giảm khả năng tư duy, tính tự chủ, tự đưa ra quyết định trong hoạt động nghề nghiệp, đặc biệt là khả năng đưa ra những phản ứng nhanh, hợp lý trước những vấn đề mới, phức tạp, cần có câu trả lời, cách tiếp cận, cách xử lý nhanh để đáp ứng yêu cầu tòa soạn. Việc suy giảm những khả năng đó chính là suy giảm những năng lực, phẩm chất cốt lõi của nghề làm báo, làm truyền thông.

Rủi ro thông tin sai lệch và nhiễu loạn nhận thức: AI có thể tạo ra thông tin không có thật, dẫn đến sai lệch nghiêm trọng trong tư duy nghề nghiệp, nếu sinh viên quá phụ thuộc vào AI, không được trang bị phương pháp kiểm chứng độc lập.

Vấn đề đạo đức, bản quyền và trách nhiệm nghề nghiệp: Người làm báo chí - truyền thông không chỉ cần có kỹ năng nghề nghiệp, mà cùng với đó, phải có trách nhiệm đạo đức, trách nhiệm chính trị - xã hội. AI khiến vấn đề bản quyền tác giả, quyền riêng tư và trách nhiệm cá nhân trở nên phức tạp hơn bao giờ hết. Hơn thế nữa, AI cũng không thể thay thế con người trong việc bảo đảm trách nhiệm chính trị - xã hội về

vấn đề mà nó đưa ra.

3. Việt Nam cần làm gì để đào tạo người làm báo chí - truyền thông đáp ứng yêu cầu trong điều kiện AI phát triển hiện nay?

Như trên đây đã phân tích, tác động hai chiều của AI vào lĩnh vực báo chí - truyền thông nói chung, cũng như vào công tác đào tạo báo chí - truyền thông nói riêng, dẫn tới một nhận thức rằng, việc đưa nội dung về AI vào đào tạo báo chí là một tất yếu, không thể đảo ngược được. Nhưng đó là con dao hai lưỡi, mà hai lưỡi đều sắc. Do đó phương pháp, cách thức, nội dung về AI trong đào tạo báo chí - truyền thông phải đảm bảo sao cho tận dụng, phát huy tốt nhất ý nghĩa tích cực, những lợi ích to lớn chưa từng có mà nó đưa lại; đồng thời hạn chế đến mức thấp nhất những rủi ro, tiêu cực mà nó có thể gây ra; giữ vững và tăng cường những phẩm chất cốt lõi của nghề nghiệp như nhân văn, đạo đức, tôn trọng khách quan, trách nhiệm trước mỗi cá nhân con người cũng như trước đất nước, dân tộc.

Vậy đâu là lời giải cho bài toán khó khăn đó? Theo chúng tôi, có những nội dung công việc với tính chất và yêu cầu cụ thể sau:

Thứ nhất, các cơ sở đào tạo báo chí - truyền thông cần thiết phải đổi mới tư duy theo kịp sự phát triển của AI và hệ sinh thái môi trường AI tạo ra hiện nay để đổi mới chiến lược, nội dung chương trình, phương pháp tổ chức công tác đào tạo, trước hết là xác định đúng, đủ, rõ chuẩn năng lực mới cho người học nghề báo chí - truyền thông. Theo nhận thức của chúng tôi, mặc dù khoa học công nghệ phát triển nhanh chóng, nhu cầu và cách thức tiếp nhận thông tin của công chúng đã thay đổi lớn, khả năng và tính chất cung cấp thông tin của các kênh báo chí - truyền thông cũng biến đổi rất nhiều, nhưng yêu cầu và phẩm chất cơ bản của nhà báo, nhà truyền thông vẫn tương đối tĩnh do bị chi phối bởi những giá trị căn cốt của xã hội, nền văn hóa và con người. Do đó có thể nói, mô hình năng lực đào tạo báo chí - truyền thông vẫn không thể ra ngoài 3 nhóm: Tri thức (Knowledge), kỹ năng (Skills), phẩm chất (Attitude). Vậy trong điều kiện phát triển của AI, yêu cầu cụ thể của mỗi nhóm năng lực đó là gì?

Đối với nhóm tri thức, bao gồm những vấn đề lý luận chung về báo chí, truyền thông; những vấn đề pháp luật và trách nhiệm chính trị - xã hội, trách nhiệm công dân; những định hướng giá trị cơ bản của chế độ chính trị và các lĩnh vực của đời sống xã hội; những vấn đề văn hóa và các giá trị cốt lõi của xã hội; những tri thức toàn diện về công nghệ số, AI và các khả năng ứng dụng AI giải quyết các công việc nghề nghiệp báo chí - truyền thông; những vấn đề về công chúng, xã hội... Đối với nhóm năng lực tri thức, quan trọng là trang bị cho người học những phương pháp để mở ra khả năng học tập suốt đời, phù hợp với quy luật phát triển không ngừng của xã hội. Nhưng cũng có những tri thức cần phải được trang bị đầy đủ, tạo thành nhận thức sâu sắc của người hoạt động báo chí - truyền thông chuyên nghiệp. Bởi vì, nói cho cùng, đó chính là cơ sở nền tảng cho nhận thức về nghề nghiệp, chìa khóa để nhận ra và ngăn chặn những tác động tiêu cực có thể đến từ AI và công nghệ số, mạng xã hội hiện nay.

Về nhóm kỹ năng, bao gồm các kỹ năng tác nghiệp mang tính mục đích thực hiện sứ mệnh của nhà báo, nhà truyền thông, sáng tạo tác phẩm, sản phẩm, mang thông điệp đến công chúng phù hợp với nhu cầu; kỹ năng sử dụng các công cụ, như sử dụng AI một cách trách nhiệm và đạo đức, để giải quyết các yêu cầu trong tác nghiệp; kỹ năng giao tiếp, làm việc nhóm; cũng những kỹ năng nghề nghiệp khác.

Về nhóm phẩm chất, bao gồm đạo đức nghề nghiệp, trách nhiệm chính trị - xã hội, trách nhiệm công dân; bản lĩnh nghề nghiệp; ý thức nhân văn và thái độ văn hóa đối với công chúng; tinh thần cầu thị và học tập suốt đời; khả năng thích ứng với môi trường xã hội và môi trường công nghệ thay đổi nhanh chóng...

Với sự thay đổi về mô hình năng lực trong đào tạo báo chí - truyền thông kéo theo sự thay đổi toàn diện các khâu, các công đoạn, các yếu tố đảm bảo đạt được hiệu quả đào tạo như mong muốn, từ quy trình học tập, giảng dạy, đánh giá chất lượng, chuẩn đầu ra đến thư viện số, tòa soạn thực hành hội tụ, phòng mô phỏng tác nghiệp với AI, hệ thống dữ liệu

báo chí, các studio số...

Đương nhiên, muốn làm tốt công tác đào tạo báo chí - truyền thông, các cơ sở đào tạo không thể không đào tạo, trang bị những tri thức, kỹ năng, nhất là nhận thức về AI cho chính đội ngũ giáo viên, cán bộ quản lý đào tạo. Đồng thời, việc huy động các chuyên gia, kỹ sư chuyên sâu về AI, các nhà báo, cán bộ quản lý từ các cơ quan báo chí hợp tác, tham gia vào quá trình đào tạo cho đội ngũ giảng viên và người học càng trở nên cần thiết hơn bao giờ hết.

Thứ hai, trong bối cảnh phát triển rất nhanh chóng của AI hiện nay, vai trò đầu tiên, quyết định của Nhà nước là đề ra chiến lược phát triển báo chí - truyền thông trong điều kiện phát triển AI; xây dựng hành lang pháp lý, xác lập những quy chuẩn, quy định về dữ liệu, bản quyền, đạo đức trong môi trường AI; đầu tư cho cơ sở đào tạo báo chí - truyền thông trọng điểm; tạo lập môi trường, điều kiện thuận lợi cho các cơ sở đào tạo mở rộng, nâng cao hiệu quả hợp tác quốc tế về AI,...

4. Kết luận

Tóm lại, trí tuệ nhân tạo đang mở ra một thời kỳ mới cho sự phát triển báo chí - truyền thông, đồng thời cũng đặt ra những yêu cầu hoàn toàn mới đối với đào tạo nghề báo. Điều quan trọng nhất không phải là đào tạo sinh viên biết vận hành AI, mà là đào tạo họ biết sống, biết sáng tạo, biết gìn giữ và tôn trọng đạo đức, bản lĩnh nghề nghiệp trong một thế giới có AI. Đào tạo báo chí - truyền thông trong thời đại AI vì thế phải kết hợp hài hòa giữa: Nền tảng lý luận, chiều sâu nhân văn, năng lực công nghệ, tư duy dữ liệu, ý thức trách nhiệm nghề nghiệp và bản lĩnh chính trị - xã hội.

Với cách tiếp cận đúng đắn và chiến lược phù hợp, các cơ sở đào tạo báo chí - truyền thông của Việt Nam hoàn toàn có thể đào tạo được các thế hệ nhà báo mới, nhà truyền thông mới, chuyên nghiệp, nhân văn, sáng tạo và có khả năng làm chủ AI, góp phần giữ vững vai trò cầu nối giữa Đảng, Nhà nước với Nhân dân của báo chí cách mạng trong kỷ nguyên phát triển mới của dân tộc./.